

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
“ІСТОРІЯ СОЦІОЛОГІЇ”
(для бакалаврів)**

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2010

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Самостійна робота студентів (СРС) трактується сьогодні як творча діяльність з перетворення інформації в знання. Вона охоплює всі види і форми навчальних занять, які відбуваються як без викладача, так і під його безпосереднім контролем, тобто як в аудиторії, так і поза нею.

У навчальному процесі СРС виконує різноманітні взаємопов'язані функції. Найважливіші з них: пізнавальна, навчальна і виховна. Їх органічний зв'язок і взаємообумовленість реалізуються в навчальній діяльності, спрямованій на формування творчої особи.

Зміст і організація СРС, як і освітнього процесу в цілому, не лишаються незмінними. Вони змінюються під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, якісних змін, які відбуваються в суспільному житті. Саме такі зміни проходять у сучасному суспільстві, яке дедалі більше набуває ознак інформаційного, а в суспільній свідомості дедалі більшого значення набувають проблеми глобального розвитку. Тому сьогодні необхідно, в першу чергу, чітко усвідомлювати мету освіти за нових умов, тобто розуміти, на що мають бути спрямовані зусилля і воля в навчальному процесі.

Студент з об'єкта навчання перетворюється на суб'єкт навчання, головного співучасника навчального процесу. Саме цим і зумовлена роль самостійної роботи студентів, що за сучасних умов зростає.

Мета вивчення дисциплін – усвідомити роль і значення соціальних, соціологічних теорій у процесі розвитку суспільства, опанувати історичні форми та напрями розвитку соціологічних знань, їх взаємозв'язок, взаємовплив і наукову цінність з позицій сьогодення, а також науково-теоретичні, соціально-політичні та ідеологічні чинники впливу на розвиток, характер і спрямованість теоретичної думки та емпіричних досліджень у соціології.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ОКРЕМИХ ТЕМ

Тема 1. Соціальне знання Стародавнього Світу

Вивчення цієї теми передбачає розкриття сутності становлення і формування соціальної думки Стародавнього Світу.

Вивчення історії соціальної думки важливе не тільки самою собою, а й для правильного і глибокого розуміння та розв'язання проблем

Підготовлено кандидатом філософських наук, доцентом кафедри соціології
В. І. Вировим

Затверджено на засіданні кафедри соціології (протокол № 3 від 06.11.08)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Вировий В. І. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Історія соціології” (для бакалаврів). – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. – 20 с.

- © Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2010
- © ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010

сучасності, оскільки в історії узагальнено досвід минулого всього людства. Цей досвід містить багато оригінальних рішень, що актуальні і для нашого часу.

Важливе місце в спадщині Стародавнього Світу займає вчення про людину, державу і сім'ю давнього китайського філософа Кон-Фу-Цзи, або Конфуція (551–479 рр. до Р. Х.). З'ясувавши сутність його концепцій про людину, слід звернути увагу на розуміння людини як істоти, при цьому необхідно визначити сутність поняття “ісляхетна людина” та “низька людина”.

Розглядаючи сутність соціально-етичних поглядів Сократа (469–399 рр. до Р. Х.), зокрема про людину, слід звернути увагу на місце знань в її житті.

Епікур (341–270 рр. до Р. Х.) його вчення про закон, щастя, свободу, справедливість та їх місце у житті людини.

Сутність теоретичного вчення Марка Тулія Цицерона (106–43 рр. до Р. Х.) про владу законів у житті людини. Студентам необхідно звернути увагу на сутність природного права, особливо на чотири основні прагнення, якими керується людина в житті. Крім того, слід з'ясувати погляди Цицерона на роль держави у суспільстві, а також його розуміння “ідеального” порядку в суспільних відносинах.

Для глибокого засвоєння студентами матеріалу теми необхідно проаналізувати, як вчення стародавніх філософів знаходять своє відображення на сучасному етапі розвитку нашого суспільства.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність поглядів Конфуція на поняття “ісляхетна людина” та “низька людина”.
2. Яке місце за Сократом посідають знання у життєдіяльності людини?
3. Дайте характеристику етичним поглядам Епікура, розкрийте їх значення на сучасному етапі розвитку суспільства.
4. В чому полягає вчення Цицерона про владу законів, його розуміння “ідеального” порядку в суспільстві?

Література [1; 3–7; 14–16; 33]

Тема 2. Соціальне знання епохи Середньовіччя

Під час лекції студенти знайомляться з вченням “отців церкви” про людину і сенс її життя, теософією Августина Блаженного, із новими уявленнями про людину, її світом через творчість Л. Бруні та інших, а також з пошуком ідеального державного устрою Т. Мором та Т. Кампанеллоу, вченням про державу Н. Макіавеллі.

Для кращого ознайомлення з сутністю соціальних знань за часів Середньовіччя та Відродження необхідно розглянути вчення Франческо Петрарки (1304–1374 рр.) та Вилла Лоренцо (1406/1407–1457 рр.).

Слід звернути увагу на вчення Ф. Петрарки про мораль, на розуміння ним ролі образу інтелігента-християнина у розвитку суспільства.

У вченні В. Лоренцо важливо зрозуміти місце його душі в життєдіяльності. Крім того, необхідно усвідомити сутність вчення В. Лоренцо про добродесність і взаємовідносини між людьми.

На завершення студентам необхідно з'ясувати, який вплив справляють ці вчення на розвиток сучасного українського суспільства.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність теософії А. Блаженного.
2. Як собі уявляли ідеальний державний устрій Т. Мор та Т. Кампанелла?
3. На що звертав увагу у своєму вченні про мораль Ф. Петрарка?
4. Які головні положення містить в собі етичне вчення В. Лоренцо?

Література [1; 6; 7; 12; 14–18]

Тема 3. Соціальні вчення Нового часу

Студентам необхідно звернути увагу, що на XVII–XVIII ст. випадає інтенсивний розвиток знань про людину, суспільство.

У XVII ст. у суспільному знанні натуралізм орієнтував дослідників на з'ясування природничих і біологічних визначень соціального, на пошук самої сутності “природи людини”, що знайшло своє відображення у концепціях: теорії природної людини, природне право, природна етика, теорії суспільного договору і т. п.

Далі слід перейти до з'ясування сутності політико-правової доктрини Гуго Гроція (1583–1645 рр.), який розглядав природу людини, соціальні якості людей, відмінність між правом природним та правом волеустановлюючим.

Вивчаючи теорію природного та суспільного договору Бенедикта Спінози (1632–1677 рр.), слід звернути увагу на розкриття сутності людини, роль держави у взаємовідносинах між людьми, а також про місце, права особливо природного, у суспільстві, про свободу та демократичну державу.

Сутність розвитку природного права та ідей суспільного договору мислителями XVIII ст. Особливо необхідно звернути увагу на пред-

ставників французької соціальної думки. Соціально-філософські погляди Габрієля Маблі (1709–1785 рр.), розкриття ним сутності приватної власності, природної рівності, ролі законів у суспільстві.

Філософська спадщина Іммануїла Канта (1724–1804 рр.), його розуміння свободи, моральності, права, їх роль за сучасного розвитку суспільства.

Французький політик, історик, соціолог Шарль Алексіс Анрі де Токвіль (1805–1859 рр.), його погляди на сутність демократії, політичної системи, держави протиставлення аристократичного і демократичного суспільства.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Які основні ідеї містять в собі політико-правова доктрина Г. Гроція?
2. Розкрийте сутність теорії природного та суспільного договору Б. Спінози.
3. На які проблеми звертав увагу своїх соціальних поглядах Г. Маблі?
4. Яке значення має філософська спадщина І. Канта на сучасному етапі розвитку нашого суспільства з проблем свободи, моралі, права?
5. Розкрийте сутність соціально-політичних поглядів Токвіля.

Література [3; 6; 7; 12; 14–16; 29; 33]

Тема 4. Історія становлення та розвитку соціології в Україні

Перш за все слід звернути увагу на особливості формування соціальних вчень у Київській Русі, насамперед на соціальні вчення київського митрополита Іларіона, літописця Нестора і князя Володимира Мономаха.

Сутність соціально-політичних концепцій представників Києво-Могилянської академії: П. Могили, Ф. Прокоповича та ін. Погляди засновника академії Петра Могили стосовно ідеального володаря, а також на державу, виховання тощо. З'ясувати погляди Ф. Прокоповича щодо просвітницького абсолютизму, природного права та суспільного договору.

Особливе місце у соціально-філософській спадщині України посідає вчення Г. С. Сковороди (1722–1794 рр.), зміст таких його концепцій, як ідеальне суспільство, сутність людини та сенс її життя, науки людознавства.

Розглядаючи вчення епохи Просвітництва, слід звернути увагу на інтерпретацію концепції суспільного договору і природного права (Я. Козельський, В. Капніст та ін.). При цьому з'ясувати, погляди яких мислителів інших країн вплинули на створення такої концепції і чому.

Серед основних напрямів суспільно-політичної думки в Україні XIX — початку XX ст. слід виокремити погляди Михайла Максимовича (1804–1873 рр.) та ін., зокрема його вчення про особисту свободу, про психологію українського народу. Вчення О. Новицького про сутність держави, прав і свобод особистості тощо. Соціально-політичні погляди членів Кирило-Мефодіївського братства.

Концепції С. Подолінського (1850–1891 рр.) та М. Драгоманова (1841–1895 рр.). Розуміння С. Подолінським сутності держави, її місця, функції та ролі в суспільному житті, вчення про федеральний устрій.

Критика М. Драгомановим ідей націоналізму, які відбивалися у творчості окремих представників української інтелігенції, а також погляди вченого на сутність суспільного прогресу та федералізму.

Соціально-політична думка початку XX ст.: вчення М. Грушевського (1866–1934 рр.) та М. М. Ковальського (1887–1916 рр.). Сутність автономно-федералістичних поглядів М. Грушевського.

Соціалістичні погляди М. М. Ковалевського — сутність природного та громадянського права, погляди на державу, приватну власність, закон прогресу, класову боротьбу тощо.

Соціально-політичні погляди з проблеми державності таких вчених, політиків, як В. Винниченко, В. Липський, М. Хвильовий, Ю. Коцюбинський та ін.

На завершення вивчення теми слід зупинитися на соціологічних дослідженнях сучасної української соціології, зокрема з проблем:

- соборності та державності;
- політики національних відносин;
- соціальної адаптації особистості;
- цінностей особистості;
- економічних відносин.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Які проблеми суспільного розвитку були у центрі уваги мислителів Київської Русі?
2. На які проблеми розвитку суспільства звертав увагу П. Могила?

3. Розкрийте сутність теорій просвітницького абсолютизму, природного права та суспільного договору Ф. Прокоповича.
4. В чому полягає сутність вчення про суспільство, людину у філософській спадщині Г. С. Сковороди?
5. Дайте характеристику концепції суспільного договору і природного права українських вчених епохи Просвітництва.
6. Розкрийте сутність соціально-політичних поглядів М. Максимовича.
7. Для закріплення отриманих знань заповніть таблицю:

Соціально-політичні напрями XIX ст.	Основні положення про сутність суспільства
Ліберально-демократичний	
Револьюційно-демократичний	

8. В чому полягає сутність соціологічних вчень М. М. Ковалевського?
9. Дайте характеристику сучасним соціологічним дослідженням в Україні.

Література [14; 16; 18; 33]

Тема 5. Виникнення і розвиток соціології у XIX — на початку XX ст.

Пристаючи до вивчення цієї теми, студентам перш за все треба засвоїти сутність вчень попередників, сучасників та послідовників Огюста Конта — І. Канта, Г. В. Гегеля, Торго, Ж. А. Кондорсе, К. Маркса, Ф. Теннене, Е. Дюркгейма та ін.

Розглядаючи вчення І. Канта (1724–1804), необхідно звернути увагу на інтерпретацію концепції “громадянське суспільство”, “людина”.

Соціально-філософські погляди Г. Гегеля (1770–1831), його концепції “громадянського суспільства”, “держави”, “свободи”, “епохи історії розвитку людства”.

Сутність поглядів французького політичного соціолога, письменника, дипломата Жозефа Артура де Гобіно (1816–1882). У процесі ознайомлення з його расово-антропологічною концепцією треба звернути увагу на основні положення про раси.

Соціально-політичні погляди Карла Маркса (1818–1883) та Фрідріха Енгельса (1820–1895).

Звернути увагу на сутність таких положень, як теорії класового антагонізму, матеріалістичного розуміння історії, держави, про соці-

ального тип пролетаріату, про право та його місце у державі, виникнення приватної власності.

Спадщина англійського філософа і соціолога, одного із засновників позитивної соціології Герберта Спенсера (1820–1903), особливу увагу бажано звернути на такі теоретичні положення, як органічний підхід до суспільства, типології суспільно-державних форм, динаміка інтегративних процесів.

Видатний французький соціолог Еміль Дюркгейм (1858–1917), його погляди на суспільство, зокрема концепція суспільної солідарності, проблема моралі, суїцидологія, релігія як соціальний факт.

Формальна соціологія Георга Зіммеля (1858–1918), три етапи його духовної еволюції: натуралістичний; неокантіанський; вироблення ідей життя.

Соціологічні погляди Г. Зіммеля, зокрема принципи розуміння, проаналізувати сутність соціальних конфліктів, особливу увагу звернути на роль емоцій у конфліктах та їх нормативну регуляцію (моральну, за допомогою звичаю та права).

Вчення італійського соціолога, економіста Вільфредо Парето (1848–1923), концепція соціальної ідеї, співвідношення розуму та почуттів, сутність соціальної системи, теорія еліти.

Провідну роль у розвитку соціологічної думки початку XX ст. відіграв німецький соціолог, соціальний філософ, історик Макс Вебер (1864–1920). При вивченні теоретичної спадщини М. Вебера студентам необхідно засвоїти такі концепції: розуміюча соціологія та теорія соціальної дії. Розглядаючи сутність теорії соціальної дії треба звернути увагу на зміст визначення таких типів соціальних дій, як цілісно-раціональні дії, ціннісно-раціональні дії; афективні дії та традиційні дії. Для ліпшого засвоєння теорії соціальної дії слід ознайомитись з працею М. Вебера “Протестанська етика та дух капіталізму” (1905).

Інституціональна теорія американського соціолога, економіста, соціального критика Торстейна Веблена (1857–1929), а саме розуміння сутності людини, економіка, як еволюція відкритої системи, роль інститутів у людській діяльності.

Історія людської цивілізації, за Т. Вебленом, — це зміна, яка має у певний період історії перевагу певних соціальних інститутів, що розуміється ним як загальноприйнятій зразок поведінки та звичного мислення. У цьому зв’язку студентам слід звернути увагу на його праці “Теорія не прагнучого класу” (1899) та “Теорія ділового підприємництва” (1904).

Вплив перелічених вчень на сучасний етап розвитку нашого суспільства.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Як розглядав “громадянське суспільство” І. Кант?
2. Розкрийте сутність концепцій “громадянське суспільство” та “держава” Г. Гегеля.
3. У чому полягає сутність поняття “свобода” у філософській спадщині Г. Гегеля?
4. Яке значення мають концепції про суспільство І. Канта, Г. Гегеля на сучасному етапі розвитку нашого суспільства?
5. Дайте характеристику расово-антропологічної концепції Ж. А. де Гобіно.
6. На які проблеми розвитку суспільства звертали увагу К. Маркс та Ф. Енгельс?
7. Розкрийте сутність типології суспільно-державних форм та динаміки інтегральних процесів Г. Спенсера.
8. В чому полягає сутність концепції суспільної солідарності Е. Дюркгейма?
9. Дайте характеристику концепції соціального конфлікту Г. Зіммеля.
10. Як розглядав сутність соціальної дії В. Парето?
11. Яке значення за сучасних умов розвитку суспільства мають концепція розуміючої соціології та теорія соціальної дії М. Вебера?
12. Розкрийте сутність положень Т. Веблена про роль інститутів у людській діяльності та про економіку, як еволюцію відкритої системи.

Література [6; 7; 12; 14–16; 18; 19; 21; 27; 29; 33; 35]

Тема 6. Чиказька соціологічна школа

Чиказька школа соціології – одна з перших шкіл соціальних наук у американській соціології (1915–1935 рр.). Підготовчий період у її розвитку (1892–1915) пов'язано з діяльністю так званої великої четвірки – А. Смолла, Дж. Вінсента, Ч. Хендерсона, У. Томаса.

А. Смолла (1854–1926) вважав, що головним предметом соціологічного дослідження є інтереси, як основа соціального життя, виокремлюючи сутність шести класів інтересів, на яких ґрунтується людське життя.

Соціолог і соціальний психолог Ч. Кулі (1864–1929) – автор теорії “дзеркального Я”, один із засновників теорії малих груп. Основні положення своєї соціологічної теорії він виклав у таких працях, як “Людська природа і соціальний порядок” (1902), “Соціальна організація”

(1909), “Соціальний процес” (1918), “Соціологічна теорія та соціальне дослідження” (1930).

Вивчаючи теорію “дзеркального Я”, слід звернути увагу на те, що суспільство, соціальні групи та індивіди автор розглядав як єдиний живий організм. Крім того, необхідно з'ясувати місце та роль таких понять, як “зверх Я”, “велика свідомість”, “соціальне”, “індивідуальне” у розкритті сутності соціального процесу.

Основні праці філософа, соціолога та соціального психолога Дж. Міда (183–1931) було опубліковано після його смерті: “Розум, Я та Суспільство” (1934), “Філософські дії” (1938).

Соціальне життя за Дж. Мідом – це театр символічних дій, де відбувається соціалізація особистості. Розвиток індивіда, на його думку, характеризується з прогресуючою здібністю координувати свою поведінку із діями партнерів, “набувати ролі”, яку відведено особистості в житті групи. У зв'язку з цим зростає розвиток структури людського “Я” у сприйнятті об'єктивної реальності дючим суб'єктом. У системі людського “Я” Дж. Мід виділяє дві підсистеми: “Г” та “Те”, слід розкрити їх значення для соціалізації індивіда.

Основні теоретичні погляди на розвиток суспільства знайшли відображення в парці Т. Куна (1922–1995) “Структура наукової революції”, у якій висвітлено вплив “наукової революції”, науки в цілому на розвиток суспільства, на формування соціокультурної групи, яка відображається у поведінці членів цієї групи.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Як А. Смолла розглядав сутність людського життя?
2. В чому полягає сутність торії “дзеркального Я” Ч. Кулі?
3. Заповніть таблицю, вкажіть на відмінність концепцій А. Смолла та Ч. Кулі про основи соціального життя:

А. Смолла	
Ч. Кулі	

4. Розкрийте зміст концепції Дж. Міда про театр символічних дій.
5. Як розглядав розвиток суспільства Т. Кун?

Література [1; 6; 7; 12–15; 18–21; 28]

Тема 7. Франкфуртська школа соціології

Франкфуртська школа соціології організовано оформлювалася в 30-ті роки ХХ ст. на базі Інституту соціальних досліджень, очолюваного М. Хоркхаймером (1895–1973). Головними її теоретиками були

М. Хокерхаймер, Т. Адорно (1903–1969), Е. Фромм (1900–1980), Г. Маркузе (1898–1979), Ю. Хабермас (1929–...). Видатними представниками школи вважаються також Л. Левенталь та Ф. Поллан (перше покоління) та А. Шмідт, А. Вельмер (друге покоління).

Вивчаючи цю тему, доцільно зупинитися на соціальних поглядах Ю. Хабермаса, як одного з ідеологів західнонімецьких “нових лівих”, від яких, до речі, поступово почав відмежовуватися через те, що у русі набували переваги культурно-нігілістичні тенденції. Ю. Хабермас у пошуках шляхів, котрі могли б вивести сучасну західноєвропейську “громадськість” зі стану глибокої кризи і забезпечити їй роль носія структурних змін у сучасному суспільстві, звертає увагу на проблему міжлюдської взаємодії через комунікації. З’ясовуючи сутність комунікації, слід звернути увагу на те, як Ю. Хабермас розумів “істинну комунікацію” та “комунікацію неправдиву”, вказати на їх відмінність. Його концепція про дві сфери людського існування (“праці” та “інтеграції”).

Він виділяє також три види інтересів у сфері людського існування: “технічний”, “практичний” та “визвольний”, їхня сутність.

Завершити вивчення соціальних поглядів Ю. Хабермаса слід ознайомленням з його принципом “технічної раціональності”.

Питання та завдання для самоконтролю

1. В чому полягає сутність людської взаємодії за Ю. Хабермасом?
2. Розкрийте роль інтересів у людському існуванні.
3. Як Ю. Хабермас розглядав принцип “технічної раціональності”?

Література [6; 7; 12–15; 18; 19; 21; 28–30; 33]

Тема 8. Французька соціологічна школа

Першою школою в європейській соціології прийнято вважати французьку соціологічну школу. До представників її старшого покоління належать великі соціалісти-утопісти – Шарль Фурьє (1772–1837) та Клод Анрі де Сен-Симон (1760–1825), а до молодшого – “батько соціології” Огюст Конт (1798–1857) та Е. Дюркгейм (1858–1917).

Головні праці К. А. де Сен-Симона: “Листи женецького мешканця до сучасників” (1802); “Нарис науки про людину”, “Праця про всевітнє тяжіння” (1813–1822); “Про промислову систему” (1821); “Катезіс промисловця” (1824); “Нове християнство” (1825). Вивчаючи його спадщину, треба звернути увагу на те, що філософ намагався обґрунтувати можливість побудови раціонально організованої со-

ціальної системи, яка спроможна забезпечити максимальне благо переважній більшості людства. Керуючись цим, Сен-Симон поділяє історію на основні етапи:

- створення;
- руйнування;
- період, коли суспільство виходить на рубіж побудови справедливого соціального порядку.

Розглядаючи історію суспільства як безперервний процес розвитку людського розуму, Сен-Симон створює “закон трьох фазимів”. Розкрити сутність таких фаз, як теологічна, метафізична та позитивна. Його ідеї побудови раціонального суспільного устрою як “промислової системи”.

Завершити вивчення спадщини Сен-Симона треба ознайомленням з сутністю концепції “нового християнства”.

Соціальна спадщина Ш. Фурьє, який розглядав людину з притаманними їй пристрастями, обґрунтував необхідність справедливого (соціалістичного) суспільства. Концепція Ш. Фурьє про структуру майбутнього суспільного устрою та роль і сутність людини у ньому.

Місце вчення Моріса Хальбвакса (1877–1945) в спадщині соціальної думки французької соціологічної школи.

Розуміння ним таких проблем, як потреби, споживання, спосіб життя, психологія соціальних класів, пам’ять, насамперед на проблемі індивідуальної пам’яті, ознайомитися з його працею “Соціальні рамки пам’яті” (М., 2007).

Соціологічні погляди Марселя Мосса (1872–1950). Головна проблема його дослідження – обґрунтування значення дарів як універсальної форми обміну до розвитку товарно-грошових відносин. Ідея “цілісних соціальних фактів”: орієнтація на комплексне дослідження фактів, виявлення серед них таких, які стосуються всіх сторін соціального життя. Праця М. Мосса “Досвід про дар. Форма та основа обміну в архівних суспільствах”.

Питання та завдання для самоконтролю

1. В чому полягає сутність “закону трьох фазисів” К. А. де Сен-Симона?
2. Які ідеї було закладено К. А. де Сен-Симоном у концепцію “промислової системи”?
3. Розкрийте сутність концепції К. А. де Сен-Симона “нове християнство”.

4. Дайте характеристику соціальних поглядів Ш. Фурье на людину, виховання та суспільство.
5. Спадщина М. Хальбвакса та в чому полягає її сутність?
6. Як розглядав значення дару М. Мосс?

Література [6; 7; 12–15; 17; 18; 24; 34]

Тема 9. Вчення Ф. Тьонніса про спільності та суспільство

Фердінант Тьонніс (1855–1936) — один із основоположників німецької класичної соціології. На формування його поглядів значний вплив справили політична філософія Т. Гоббса, ірраціоналістична філософія А. Шопенгауера, Е. фон Гратмана, а також погляди К. Маркса та Ф. Енгельса.

Ф. Тьонніс є засновником формально-античної школи у соціології. Головна його праця “Буття і суспільство” (1887) присвячена зв’язку соціальних відносин з типами волі.

Ф. Тьонніс поділяв соціологію на два розділи — загальну та спеціальну, їхня сутність.

До найважливіших категорій теоретичної соціології, на його думку, належать: спільність та суспільство; природна — штучна (соціальна, або колективна) особистість; природне — соціальне відношення, соціальна сукупність, корпорація; соціальна сутність, або соціальна форма; сутнісна воля та виборча.

“Соціальний зв’язок”, на думку Тьонніса, є основою волі існування людей. Сутність типології волі (“сутнісна” та “виборча”), її форми. Глибшому засвоєнню типів та форм волі сприятиме опрацювання його праці “Общинність та суспільство”. Під “ідеальним типом” волі Тьонніс розумів не реальні події, а чисті форми соціальних явищ.

Розглядаючи вчення Ф. Тьонніса, студентам треба засвоїти зміст таких понять, як “суспільство”, “інтерес”. Особливу увагу необхідно звернути на типи інтересів (матеріальні, грошові, інтелектуальні, моральні), які знаходять своє відображення у двох сферах відносин людей — дружньо-особисті та службово-ділові.

При вивченні вчення Тьонніса слід також звернути увагу на те, що в суспільстві в міру його розвитку колективна воля змінюється корпоративною волею держави. Замість звичайного права і неписаних законів з’являються юридичні закони і писані правила, які регулюють поведінку великих груп людей.

Ф. Тьонніс значну увагу приділяє типології соціальних відносин, сутність таких типів, як товариські та змішані відносини.

Поняття “дружба”, його роль у становленні людської особистості. Значення сімейних відносин у розвитку людського суспільства. Усвідомити різницю між сімейною організацією міста і села. “Воля” у структурі сімейних відносин.

Розкрити сутність понять “обличчя”, “корпорація”. Так, джерелом виникнення корпорації, за Тьоннісом, можуть бути:

- природні відносини людей, якщо вони стали соціальними;
- земля та сумісне проживання;
- тісніше сумісне життя (місто).

На завершення вивчення теми потрібно зупинитися на розкритті сутності еволюції суспільства та громадянського суспільства.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Як Ф. Тьонніс розглядав загальну та спеціальну соціологію?
2. Що таке “воля” та її роль у людському житті?
3. Розкрийте сутність товариських і змішаних відносин.
4. Чим, за Тьоннісом, різняться сімейні організації міста та села?
5. Зміст поняття “корпорація”.
6. Як розглядав громадське суспільство Ф. Тьонніс?

Література [6; 7; 12; 13; 15; 18; 19; 21; 25; 28; 29]

Тема 10. Християнська соціологія С. М. Булгакова

С. М. Булгаков (1871–1944) — видатний російський філософ, богослов, народився у родині священика; вчився у Орловській духовній семінарії та Єлецькій гімназії, закінчив курс юридичного факультету Московського університету. Склавши магістерський іспит, став викладачем політичної економії Московського технічного училища. У 1901 р. захистив магістерську дисертацію і був обраний професором Київського політехнічного інституту. В 1906 р. став приват-доцентом Московського університету.

С. М. Булгаков був членом 2-ої Державної думи. Його ім’я було внесено до списку діячів науки та культури, які підлягали висланню за кордон. 30 грудня 1922 р. він залишив Радянську Росію. Його основні твори: “Капіталізм та землеробство” (1900); “Два града. Дослідження про природу суспільних ідеалів” (1911); “Філософія господарства” (1912); “Тихі роздуми” (1918) та ін.

Він прагнув до усвідомлення господарства, як діяльності людини з відновлення зв’язків між світом та Богом.

Сутність трьох точок зору на проблеми господарства:

- політична економіка (домінуюча наука про господарство);

- критична (аналіз господарства робиться на основі попереднього визначення поняття);
- метафізичне усвідомлення (господарство аналізується з точки зору його позитивного змісту).

За Булгаковим, господарська діяльність — справа всього народу, у ній виявляється космізм людини, її сутність та могутність як “космічного агента”.

Розміння Булгаковим сутності економізму та економічної свободи людини, економічного прогресу, його місце у загальнолюдському розвитку.

Людина, на думку Булгакова, є Логосом Весевіту.

Питання та завдання для самоконтролю

1. На Вашу думку, яке значення для сучасного розвитку суспільства має вчення про господарство С. М. Булгакова?
2. Розкрийте сутність трьох точок зору Булгакова на проблему господарства.
3. Як розглядав економічну свободу С. М. Булгаков?
4. Чому Булгаков розглядав людину як Логос Весевіту?

Література [9–11]

Тема 11. Теорія соціальної дії Талкотта Парсонса

Історію соціології XX ст. неможливо уявити без внеску видатного американського соціолога, засновника структурно-функціоналістичної школи, пропагандиста ідей М. Вебера у США Т. Парсонса (1902–1979).

За Парсонсом, теорія соціальної дії є складовою соціальної системи. Поняття “дія”, “організм”, “діяч”, “ситуація”, “орієнтація на ситуацію”, “мотиваційна орієнтація”, “ціннісна орієнтація”, які сприяють розкриттю сутності соціальної системи та ролевої концепції особистості.

Найважливішою ознакою теорії Парсонса є спроба об’єднати людину і її оточення, як природне, так і соціальне, котре вона, як індивід, наділяє своїм змістом та значенням. Основним елементом такого оточення є самі люди, соціальна взаємодія — інтеграція, — з котрими виначають цілі, мотиви та стиль поведінки індивіда.

Сутність одиничного акту дії, який за Т. Парсонсом об’єднує в собі такі елементи: актор, засоби, мета, умови дії, норми, цінності і ідеї, які продукує суспільство. Крім того, він звертає увагу на те, що у будь-якій системі соціальної взаємодії аналітично вирізняються чотири аспекти:

- безліч взаємодіючих одиниць;
- безліч правил або інших “культурних кодів”;
- вплив як такий;
- середовище, в якому система діє, їх зміст.

Зміст ролевої концепції особистості. Основою цієї концепції за Парсонсом є п’ять “типових змінних дій”:

1. афективність — нейтральність;
2. орієнтація на себе — орієнтація на колектив;
3. універсальність — партикуляризм;
4. здобуте те, що приписується;
5. специфічність — дифузність.

Поняття “соціальна система”, його сутність. Аналіз інтегральних аспектів інституціоналізації, а саме:

- “інститути відносин”;
- “регулятивні інститути”;
- “культурні інститути”;
- “інтегративні структури”.

Зміст чотирьох підсистем загальної системи соціальної дії, які виокремлює Т. Парсонс:

- біологічний організм;
- системна особистість;
- соціальна система;
- система культури.

Сутність структури соціальної системи та її функцій. Поняття “соціалізація”.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Як розглядав Т. Парсонс поняття “дія”, “організація”, “ситуація”, “мотиваційна орієнтація”, “ціннісна орієнтація”?
2. Що таке одиничний акт дії?
3. Розкрийте сутність п’яти “типових змінних дій”.
4. Дайте характеристику підсистем загальної системи соціальної дії.
5. Як Т. Парсонс розглядав сутність структури соціальної системи та її функцій?

Література [1; 6; 7; 13; 15; 18; 20–22; 26; 36]

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основа

1. *Американська соціалістична думка.* — М., 1996.
2. *Аристотель:* Твори: В 4 т. — М., 1976.
3. *Арон Р.* Етапи розвитку соціологічної думки. — М., 1993.
4. *Асмус В. Ф.* Історія античної філософії. — М., 1965.
5. *Асмус В. Ф.* Антична філософія: Навч. посіб. — М., 1976.
6. *Батігін Г. С., Подвойський Д. Г.* Історія соціології: Підручник. — М., 2007.
7. *Бачинін В. А., Сандулов Ю. А.* Історія західної соціології: Підручник. — СПб., 2002.
8. *Бозомолов А. С.* Антична філософія. — М., 1985.
9. *Булгаков С. Н.* Філософія господарства. — М., 1990.
10. *Булгаков С. Н.* Два града. Дослідження про природу суспільних ідеалів. — СПб., 1997.
11. *Василенко І. В., Парамонова* Історія російської соціології: Підручник. — Волгоград, 2004.
12. *Гофман А. В.* Сім лекцій з теорії соціології. — М., 2001.
13. *Громов І. А., Маїкевич А. Ю., Семенов В. А.* Західна теоретична соціологія. — СПб., 1996.
14. *Захарченко М., Погорілий О.* Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.). — К., 1993.
15. *Кравченко А. І.* Історія соціології: Підручник. — М., 2008.
16. *Історія філософії:* Підручник / За ред. В. В. Васильєва, А. А. Кротова, Д. В. Бугая — М., 2008.
17. *Мосс М.* Соціальні функції священного: Вибр. твори — СПб., 2000.
18. *Погорілий О. І.* Соціологічна думка ХХ ст. — К., 1996.
19. *Ручка А. О., Танчер В. В.* Курс історії теоретичної соціології. — К., 1995.
20. *Сучасна американська соціологія.* — М., 1994.
21. *Сучасна західна соціологія:* Словник. — М., 1990.
22. *Сучасні соціологічні теорії* суспільства. — М., 1996.
23. *Сорокін П. А.* Людина. Цивілізація. Суспільство. — М., 1992.
24. *Хальбвакс М.* Соціальні рамки пам'яті. — М., 2007.

Додаткова

25. *Гергілов Р. Е., Штакова Р. П.* Від механізації до раціоналізації: ідейний вплив Ф. Тьонніса на В. Зомбарта. — Соціолог. журн. — 2007. — № 1.

26. *Давидова І. В.* Розбіжності між Шютсем і Парсонсом — Соціолог. журн. — 2002. — № 1.
27. *Гоббс Т.* Вибрані твори: В 2 т. — М., 1964.
28. *Історія соціології в Західній Європі і США:* Підручник. — М., 1999.
29. *Лукашенко Н. П., Туленков Н. В.* Введення в соціологію. — К., 1999.
30. *Монсон П.* Сучасна західна соціологія: теорії, традиції, перспективи. — СПб., 1992.
31. *Сорокін П. А.* Соціологія: вчора, сьогодні, завтра. — Соціс. — 1999. — № 7.
32. *Сорокін П. А.* Система соціології: В 2 т. — М., 1993.
33. *Соціологія: науки про суспільство:* Навч. посіб. / За ред. В. П. Андрущенко, Н. І. Горлача. — Харків, 1996.
34. *Соціологічна теорія сьогодні /* За ред. В. Танчера. — К., 1994.
35. *Тернер Дж.* Структура соціологічної теорії. — М., 1995.
36. *Федорченко Н.* Дві версії соціології Т. Парсонса: Р. Мюнх, Дж. Олександр. — "Філософ. і соціолог. думка." — 1993. — № 7, 8.
37. *Щотц А.* Сміслова структура повсякденного світу: Нариси феноменологічної соціології. — М., 2003.

(Для довідки: російські видання наведено в українському перекладі автора)

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Методичні рекомендації до самостійної роботи з окремих тем.....	3
Список літератури.....	18

Відповідальний за випуск *А. Д. Везеренко*
Редактор *О. М. Коваленко*
Комп'ютерне верстання *А. П. Нечипорук*

Зам. № ВКЦ-4476

Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк ротативний графаретний.

Наклад 50 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП «Видавничий дім «Персонал»

03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX

*Свідчення про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008*